

ПРОБЛЕМА ТРАНСФОРМАЦІЇ ВИЩОЇ ШКОЛИ В АСПЕКТІ ТЕОРІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ОПТИМІЗАЦІЇ

О. А. ЗЕЛЕНЬКО, кандидат медичних наук, доцент,
доцент кафедри загальної психології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
E-mail: zelenko.a.a@ukr.net

Анотація. У статті обґрунтовується автором теорії соціальної оптимізації трансформування вищої школи, інтегрованої з наукою. Пропагована теорія реалізується трьома принципами: соціально-рівневим, регіональним та галузевим. Перший зумовлений усвідомленням громадянами України соціальної диференціації українського суспільства. На його основі розрізняються елітні та престижні виші. Найперше, престижним кваліфікується національний загальнонауковий. Серед інших вишів він виділяється атестуючою соціальною функцією випускників. Соціальна значимість цього університету реалізується відповідним фінансуванням і матеріальним забезпеченням.

Регіональний передбачає визнання десяти-двадцяти регіональних загальнонаукових, тобто у кожному з регіонів, ряду вишів, у яких готують фахівців соціально необхідних професій, а також специфічно галузевих.

Автор наголошує на взаємозв'язку усіх принципів. Визначення принципів виділення трьох категорій вишів дає підстави для відповідного їх фінансування і матеріального забезпечення.

Ключові слова: теорія соціальної оптимізації, рівневий принцип, регіональний, галузевий.

Актуальність (Introduction). Викладу трансформації вищої школи (вважаємо за необхідне) має передувати зосередження уваги на питаннях про справжню інтеграцію вищої школи з наукою й диференціацією наукової діяльності дослідника та педагогічної викладача вишу. Це актуалізується двічі. По-перше, в Україні слабо розвинута наука в цілому, зокрема вишівська, невисокий попит на неї, а відповідно низька ефективність, як і занедбана вища школа. Успадкована з Радянського Союзу гіпертрофічно надмірна кількість вишів і студентів у них з опосередненим рівнем викладання у вищих навчальних закладах, стала тягарем для вкрай ослабленої економіки держави і не виконує свого призначення.

Ще раз скажемо тим, хто стане перечити проти необхідності скоротити кількість вишів і студентів у них, що сама по собі величезна кількість студентів усереднених вишів Донбасу не стала рушієм соціальних перетворень регіону. Отже, не кількість визначає ту чи іншу проблему, а певна її міра, що постає новою якістю. Ось чому й має слугувати пропонована трансформація вишівської сфери.

Аналіз останніх досліджень та публікацій (Analysis of recent researches and publications). Проблемам трансформації вітчизняної вищої школи присвячені праці В.Андрущенка, Г.Артемчука, М.Євтуха,

М. Згуровського, В. Лугового, В. Коцура, В. Кременя, С.Ніколаєнка, В. Огнев'юка, В.Яблонського та ін.

Мета (Purpose). Метою пропонованої розвідки є пропозиція авторської моделі трансформації вищої школи України в аспекті теорії соціальної оптимізації, що базується на методологічних підходах та принципах соціальної педології.

Методи (Methods). Основним методом, застосованим автором, є методи синергетики та детермінізму. Проаналізовано сучасний стан, концептуальні підходи до реформування системи вищої освіти, що застосовуються на сьогодні в Україні та зформульовано теоретичну модель трансформації вищої освіти в Україні.

Результати (Results). До речі, першим кроком до скорочення вищої школи в Україні стане зміна співвідношення кількості студентів у вишах та учнів у професійно-технічній школі. Але сам по собі цей захід ніяк не вирішує справу. Це формальний показник. Започаткується він відродженням промислового потенціалу держави. Поза цілісною системою змін у сфері вищої школи він має мало шансів змінити ситуацію на краще.

Негатив абсолютизації категорії кількості засвідчило формування української армії безперервним зменшенням кількості військовослужбовців. Постає у кінці ХХ ст. у черговий раз суверенна Україна з нечисленною в основному гуманітарною елітою ставить перед собою майже нерозв'язну проблему спершу хоча б у галузі політики, як об'єднати українців з бінарною свідомістю, бінарно ідеологічних, яку політику проводити. Не дивно, що екс-президент Л.Д. Кучма, навіть розуміючи, що Україна — не Росія, після численних закордонних вояжів у пошуку шляху розвитку України так і не міг визначитись й охлократично звертався до народу, забуваючи про свою роль. Складається поки що враження, що і його попередники й наступники цього також не усвідомили.

Успадкована з минулого тоталітарна система вищої школи, несистемно модифікуючись за весь понад двадцятирічний період суверенності, істотно не наблизилася до європейського зразка. Численні вольові акти, а тим більше перейменування не змінили її сутності. Орієнтація на утвердження в освіті та науці ринкових відносин завершилася поки що гіпертрофованою самоокупністю у її функціонуванні. Не певні, що й останній закон про вищу школу розв'яже усі складні питання функціонування цієї сфери. І справа не лише в асигнуванні галузі. Потрібне глибоке осмислення структурної реорганізації вишівської системи на основі врахування соціально-економічного стану розвитку держави, вітчизняного й зарубіжного досвіду функціонування вишів. Почнемо з принципу соціальної педології. Сутність її розкрита у завершуваній, однойменній з цією розвідкою монографії. До речі, визначаючи предмет свого дослідження, наголошуємо на його бінарності й необхідності початку трансформації саме із зміни структури сфери.

Соціально-рівнева трансформація вищої школи, доповнена регіональною та галузевою, динамічна, бо в ній закладена як індивідуальна так і корпоративна конкуренція. Структурована таким чином вишівська система, набуваючи динаміки, орієнтована на функціонування і розвиток.

Можливо, змінить справу на позитив, останній Закон про вищу освіту. Але й він далекий від системного розв'язку усієї проблематики. Жодна з позасистемно упроваджених вітчизняних й модерних європейських педагогічних інновацій поки що не стала рятувальною паличкою у позитивних зрушеннях функціонування вищої школи. Останнім часом на цьому тлі особливо активізу-

валась дискусія про необхідність інтеграції вишів зі сферою науки.

Питання про інтеграцію вищої школи та науки, диференціації наукової роботи й атестаційної діяльності викладача вишу, відповідно наукової й науково-дослідної діяльності науковця й викладача вишу, ролі й місця МОН та АПН, реорганізації атестації викладачів стануть предметом наступних наших розвідок. Тут же спершу констатуємо, що фактично очевидними поки що бачаться справді неминуче механічне скорочення кількості вишів і студентів у них та інтегрування вищої школи з науково-дослідними установами, супроводжуване розрізненням наукової роботи ученою та навчально-методичної діяльності викладача вишу. Вони, на нашу думку, мають скласти програму трансформування вищої школи. До речі, в останньому фактично розрізняються науково-педагогічні й наукові працівники. Хіба що ніяк не зрозуміло, для чого при наявності науково-дослідних інститутів НАН та АПН мають формуватися науково-дослідні університети. І це на тлі посилюваної інтеграції вишів з наукою і скороченню асигнувань на ці сфери.

Очевидно, у даному разі треба зважати на розрізнення гуманітарних і точних наук, фундаментальних й прикладних. Нарешті нагадати слід про відзначену раніше автором зневагу до гуманітарної науки, що стало причиною двох світових воєн у високо освіченій Європі.

Останніми роками справді актуалізувалося питання про розрізнення дослідної (дослідницької) діяльності ученого і навчально-методичної роботи викладача вишу, як і навчально-дослідної студента під керівництвом викладача. Можна було б почати з констатації того, що нібито будь-яка поставлена наукова проблема не завжди позитивно розв'язується, а тим більше в аспекті сьогодення чи у сподіваному традиційному напрямку, тоді як навчально-методична, завершується осмисленням наукової проблеми; вона має, як правило, позитивний розв'язок. Та коли це твердимо, слід не забувати, що оригінальний розв'язок великої фундаментальної проблеми здійснюється на основі осмислення усіх значимих здобутків попередників ученого.

Навчально-дослідна діяльність — це повторення її у цілому чи частково. Для науки України, коли й кількість зростання дисертацій у галузі гуманітарних галузей перестала бути її позитивом, актуалізувалося питання саме про диференціацію власне науки і псевдонауки, значну частку якої становлять фактично атестаційні роботи-дисертації. Саме під цим кутом зору ми розрізняємо наукову діяльність працівника науково-дослідної установи, зокрема й лабораторії на виробництві чи у виші та навчально-методичну викладача вищого навчального закладу. Перший розв'язує важливі фундаментальні проблеми, інший їх аналізує та систематизує.

На жаль, повторимося, що змушені визнати незадовільний стан як української науки, так і функціонування вітчизняної вищої школи. Однією з причин такого стану речей стало й відзначене вище нерозрізнення щойно згаданих сфер. Причин такого стану речей багато, а одною з них стала підміна наукової роботи її методичною інтерпретацією, власне наукової діяльності навчально-методичною роботою. Мимоволі уся навчально-методична робота, пов'язана з атестацією викладачів вишів й здійснювана на принципах самоокупності, кваліфікується як псевдонаука.

Усе це підпадає під предмет дослідження наукознавства. Йдеться про необхідність визначення критеріїв наукової діяльності і структурної реорганізації обох сфер. Та почати треба з аналізу стану справ в обох сферах. У країнах з високим рівнем науки, інтегрованої з вищою школою, усвідомлюють:

сфера управління державного організму має базуватися на науковій основі. Скажімо, якщо у США, Великобританії державотворці звертаються до науковців сім разів з десяти, то у Російській федерації — лише один раз. Про Україну не приходиться вести мову. До речі, якщо ефективність української науки становить один відсоток, то в європейських державах — понад п'ятдесят. Але при всьому тому стан розвитку науки у країні, як і функціонування вищої школи для українського суспільства — справа не другорядна. Нова адміністрація, Парламент і Уряд, здається, це засвідчили прийняттям законів про науку й вищу школу.

Але оскільки це сприймається усвідомлено й кваліфіковано, має засвідчити весь наш подальший аналіз проблеми. Під цим кутом зору зрозумілою стала ситуація з превалюванням вимог до нинішніх здобувачів орієнтуватися у науковій літературі з проблеми, бути здатний дискутувати з даної проблеми, як і все ще не забута вимога до майбутнього доктора наук обирати для вищого рангу дисертації іншу проблему або ще комічніше, вимагати, крім тексту дисертації, підготувати по-іншому написану монографію зі справді наукової роботи. І зовсім не сумісною стала абсолютизація стандартизації процесу захисту, а особливо оформлення тексту дисертації. Незрозумілим постає й організаційне адміністративне дублювання у МОН атестування викладачів та науковців фактично уповноваженими (у кращому разі бюрократично вибраними чи призначеними) тимчасовими уповноваженнями від науки та вишів. Чи не краще цю марудну справу перекласти на всю автономізовану наукову й освітню систему, поклавшись на діяння внутрішніх закономірностей їх функціонування.

Пропонована автором концепція, можливо, не єдина спроба у процесі неминучого скорочення вишів України утвердити об'єктивність процесу реорганізації вищої школи та наукової сфери, зробити справедливим й оптимальним розв'язок цього важливого соціального сегмента співжиття громадян України. За рубежем, у Європі, США функціонування вищої школи регулюється співвідношенням високої ціни за навчання та доступності. В Україні до цього треба йти довго, бо не пройдено ще політичний етап розв'язку проблеми. Йому ж має передувати попередній науковий пошук у цій сфері. Отже, все має розпочатися з вироблення методології функціонування сфер науки та вищої школи. Зрозуміло, все ще не жита започаткована революціями початку двадцятого століття тенденція доручати цю справу тимчасовим уповноваженим (від трудящих мас, Майдану) на тлі успішно функціонуючих демократичних принципів високо цивілізованого Європейського Союзу, США, Японії і т.д. сьогодні неприйнятна. У зв'язку з цим постає питання: хто готував текст, скажімо, Закону про вищу освіту, бо мимоволі згадка про уповноважених весь час спливає у всякого, хто вчитується у нього.

Саме тому ми вважаємо, що фінансово-економічному регулюванню функціонування вищої школи має передувати науково осмислене бачення проблеми у вигляді концепції соціальної оптимізації її структури й функціонування. Очевидно, має бути кілька варіантів трансформації, запропонованих науковими установами й окремими авторами. Науково обґрунтовані принципи пропонованої автором розвідки (й підготовленої монографії) на повсякденному рівні співвідносяться з уявленнями пересічної людини про справедливість і в аналізованій нами сфері. Справедливість же — категорія не однозначна, бо є справедливість того, хто бажає навчитися, і справедливість того, хто оплачує його навчання.

Аналізоване цілком узгоджується з визначеними й аналізованими авто-

ром розвідки категоріями соціальної кризи та нівелюючої її соціальної толерантності. Майже певні, що принципи теорії соціальної оптимізації трансформації вищої школи обіцяють, що кількісне скорочення супроводжуватиметься якісним поліпшенням функціонуючої системи. Передбачаємо, що подальшу кількісну деталізацію цієї чи іншої системи трансформації структури й функціонування вищої школи має здійснити відповідна установа АПН України (чи з часом лабораторія у складі відповідного вишу).

У пропонованій концепції чи теорії її сутність розкривається трьома принципами: соціально-рівневим, регіональним та галузевим. Вони взаємопов'язані й виділяються дослідником на основі превалювання якогось одного чи конкретного співвідношення кількох чинників.

Соціально-рівневий принцип має розрізнити елітний та престижний виші. Престижний та елітний виші взаємопов'язані, але не тотожні. Престижність — категорія тимчасова. Нині престижні відділення туризму, готельного господарства не мають підстав кваліфікуватися елітними. Названі відділення мають бути в університеті (інституті) побуту, а не у національному престижному. До того ж чи треба рядовому працівнику сфера обслуговування навчатися чотири - п'ять років після середньої школи? Власне елітними, але не престижними у їх власному розумінні нам бачаться мистецькі виші (консерваторія, академія живопису, інститут літератури і т. д.). Їх функціонування — то предмет спеціальної розмови. Доцільно при цьому згадати про деякі віхи з історії меценатства у дореволюційній Росії. Автору здається, що з часом в Україні відродиться меценатство, асоційоване з фундатором гімназії О. Безбородьком у Ніжині, колеґіуму Г. Галагана — у Києві і т. д. Припускає, що в процесі скорочення кількості вишів і у зв'язку з обмеженням фінансування освітньої сфери, зважаючи на давні культурно-освітні традиції й значну матеріальну базу нині невеликих провінційних університетів-інститутів знову постане питання про перетворення їх в елітні культурно-історичні осередки зусиллями нових українських меценатів. Певні, що історико-філологічним центром на Чернігівщині стане колишня гімназія вищих наук, а нині державний університет у Ніжині, історії України — нинішній національний педагогічний університет у Глухові і т. д.

Зважаючи на те, що в національному університеті не лише навчають, але й атестують, слід домагатися того, щоб слухачі галузевих відомчих вишів (міжнародних відносин, митниці, служби безпеки і т. д.), завершували спеціалізацію своїх випускників після закінчення національного університету. Чиновники центральних державних установ мають бути випускниками єдиного національного університету. Лише випускник з широкою загальноосвітньою підготовкою здатний стати фахівцем високого рівня й усвідомлювати негативні корупції. Думається, з часом утвердиться практика, що статус випускників елітних відомчих (митниці, міжнародних відносин, управління, менеджменту, інформатики) вишів також підсилюватиметься попереднім перебуванням їх у престижному національному університеті, а в регіонах — загальнонауковому регіональному.

Завершуємо рівневу ієрархію вишів характеристикою єдиного в Україні національного університету. Очевидно, нелогічною й недоцільною стала нинішня нівеляція у державі статусу університету. Здається цьому мала б зарадити проголошена новим Законом про вищу освіту автономія вишів.

Тому можливо, реалізуючи численні заходи по піднесенню національного українського університету до рівня міжнародного, доцільно поновити історичну його назву (традиційну для європейських університетів) і назвати Київсь-

кий національний університет імені Тараса Шевченка університетом Святого Володимира. До речі, іменем Тараса Шевченка названий Луганський національний університет, Т.Г. Шевченка — Чернігівський національний педагогічний. У суверенній Україні, зважаючи на її майбутню регіоналізацію, автор певен, що, найперше, ієрархізація вишів має початися з визнання функціонування єдиного національного і десяти-двадцяти регіональних загальнонаукових університетів. Повторимося у черговий раз, констатуючи, що з престижністю пов'язується, як правило, функція національного університету.

До речі, загальновідомо, що Гарвардський університет у США не лише навчає, але й соціально атестує. Очевидно, ця практика має бути сприйнята в Україні.

Атестуючий престижний характер національного загальнонаукового університету визначить відбір обдарованого контингенту студентів, міжнародний викладацький колектив, що забезпечить об'єктивну якісну атестацію його випускників. З цього приводу маємо критично виразитись щодо огульного усередненого всеукраїнського набору студентів за допомогою тестів, що орієнтовані на відтворення механічно набутої інформації. Ще більшим негативом у наборі студентів до національного університету стала практика зарахування студентів за соціально пільговим принципом. Якщо додати сюди й самоокупність, зумовлену боротьбою за збереження контингенту у ньому, то про ефективність навчального процесу не приходиться вести мову. Під цим кутом зору мова заходить про перелік факультетів (інститутів), відділень, спеціальностей у цьому університеті. В усьому вона нині не може співпадати з переліком середньовічних європейських, але абсолютно зрозуміло, що в національному університеті найпрестижнішою не може бути спеціальність туризму чи готельного господарства. Наявність бакалаврату з туризму та магістратури для випускників таких відділень пояснюється лише абсолютизацією самоокупності. Насправді випускники цих спеціальностей мають обмежуватися рівнем молодшого спеціаліста: після дев'яти класів двома роками навчання в ліцеї (технікумі, училищі) при університеті. Адже курси медичних сестер функціонують саме при Гарвардському університеті.

Престижний класичний університет має готувати державних управлінців та науковців-фундаменталістів. Прикладники формуються у лабораторіях виробничих об'єднань та галузевих вишів. Зрозуміло, що інститут журналістики у національному загальнонауковому університеті — це така ж недоречність як спеціальність «Олімпійський спорт» у переліку ДАК. Журналіст має закінчити філологічний чи історико-філологічний факультети загальнонаукового університету і лише після цього спеціалізуватись як журналіст.

Отже, у національному загальнонауковому університеті мають бути філологічний, історичний (чи об'єднаний історико-філологічний), природничий, фізико-математичний, а часом медичний й теологічний факультети. Зрозуміло, що парадигмальний, а не галузево-прикладний характер галузі науки зумовлює деталізацію спеціальностей на кожному з факультетів, що зумовлює розширення спеціальностей.

Зважаючи на прямування українського національного університету до когорт світових вишів, викладацький і науковий його персонал формується вітчизняними та зарубіжними працівниками за міжнародними нормами. Охочих іноземців стане достатньо, коли буде визначена зарубіжна плата за світовими стандартами, забезпечення тимчасовим чи постійним житлом й ліквідовано нострифікацію дипломів запрошених із зарубіжних вишів. Усе те дасть

можливість сформувати справді сучасний європейський викладацький колектив, що забезпечить функціонування автономного університету, у якому не йтиметься про будь-яку корупцію і який намагатиметься посісти високе місце у рейтингу світових вишів. Визначений за міжнародними нормами викладацький колектив національного університету визначить рівень підготовки й умови його навчання. Дорога ціна його у цьому університеті, зумовлена високим окладами викладачів та високим за світовими зразками матеріальним забезпеченням стане несумісною із зарахуванням до вишу не підготовлених до навчання студентів за соціальними пільгами. Підсумує рівень вимогливості відсутність у законодавстві про функціонування вишу прямих чи опосередкованих вимог зберігати контингент. Це відпаде, коли по-іншому постане питання про самокупність у виші, власне його фінансування.

Фінансування національного загальнонаукового університету особливо на етапі його трансформування має здійснюватись за державний кошт. Можливо, можна буде сподіватися на допомогу меценатів та спонсорів. Світова практика засвідчила, що оплата навчання самим студентом — не найкращий спосіб підготовки фахівців. Особливо обдаровані студенти мають бути державнокоштованими.

Зважаючи на необхідність системної трансформації вишівської системи України й вірогідність реалізації освітніх реформ постає питання про визначення, так би мовити, випробувального майданчика, де апробувалася б за блоками чи системно трансформація. У зв'язку з цим по-новому бачиться роль і місце у структуралізації й функціонуванні вищих навчальних закладів одного з найдавніших у Європі і наймобільного щодо інновації у сучасній Україні університету Києво-Могилянська академія. Отже, безумовно, беручи до уваги системно зумовлену нединамічність великого за обсягом Київського національного (загальнонаукового, класичного) університету імені Тараса Шевченка, справді експериментальною освітньою площадкою має стати європейськи інтегрована, мобільна щодо інновацій, невелика за контингентом Києво-Могилянська академія. Саме у ній має бути створений психолог-педагогічний науково-дослідний центр трансформації вищої школи, який би координував роботу науковців КМА, національного університету за участю працівників відповідних інститутів НАН і безпосередньо АПН. Завершений теоретично проект Інноваційного центру (як правило, за частинами чи проблемно) мав би апробуватися на стартовій площадці саме КМА. В аспекті всього сказаного Києво-Могилянській академії має бути наданий не лише статус міжнародного університету, але й відповідно з прямим державне фінансування.

Експериментування на базі визначеного невеликого за контингентом наймобільнішого щодо інновацій в Україні вишу — найоптимальніший спосіб реалізації реформування вишівської системи як щодо часу реалізації трансформації, так і фінансованих витрат. Таким чином, стане можливим уникнути поспішних несистемних реформ, які часом лихоманять діяльність не лише Київського національного університету, але й усіх вишів України.

Важливою умовою наукового трансформування системи вищої школи має стати в умовах демократизації України регіоналізація вишів. Стає зримою необхідність визначити кількість вишів, зважаючи на конкретне соціально-економічне функціонування кожного регіону. До речі, слід згадати й про європейський норматив: на мільйон населення один університет.

Нехай не лякає жупел регіоналізму в Україні, пов'язаний з анексією Криму та АТО у Донбасі. В обох випадках спрацювало об'єктивно й

суб'єктивно зумовлене нехтування проблемою регіоналізації, небажання й невміння ставити й розв'язувати назрілі проблеми. Неминуче трансформація у перспективі повинна здійснюватись з врахуванням потреб і можливостей кожного конкретного планованого регіону і всієї держави. Для обізнаного з історією України дослідника не виникає сумніву у визначенні у державі фактично десяти-дванадцяти регіонів. На сьогодні усвідомлено виділяють себе мешканці Галичини, Буковини, Закарпаття, Донбасу, Слобожанщини дещо менше — Волині, Поділля, Полісся. Є підстави виділити Нижнє Подніпров'я, асоційовано з Катеринославщиною, Середнє Подніпров'я, асоційоване з Переяславщиною, Примор'я, асоційоване з Таврією. Крим поки що не зачіпаємо. Нинішні й історичні кордони, зрозуміло, не співпадають. Адміністративно-територіальний перерозподіл — справа не одного дня. Правда, уже найближчим часом за ініціативою громадян північних районів за ухвалою Верховної Ради кілька районів Луганщини можуть бути віднесені до Харківської, розширюючи Слобожанщину, до якої як регіону належать територія Харківської, південь Сумської. Уже три райони Донецької області віднесені до Дніпропетровської області, розширюючи територію Нижнього Подніпров'я. Передбачувана регіоналізація орієнтує на переформування виробництва й інфраструктури України. У перспективі формоване громадянське самоуправління на місцях нереальне без регіоналізації держави.

Не викликає найменшого сумніву, що саме на замовлення МОН України відповідно науково-дослідні інститути АПН (а пізніше відділи чи лабораторії у структурі університету) мають проаналізувати сучасне територіальне розташування вишів й сформувані перспективний план їх переструктурування. Та скорочуючи кількість вишів, треба зважити на вже наявну ситуацію; з другого, зважаючи на необхідність підвищення ефективності системи й зниження затратності на неї, на наукову переінтрацію уже сформованої структури. Регіональний принцип уточнює соціально-рівневий, бо за визначеними науковими правилами (за кількістю жителів регіону, територією тощо) визначається кількість студентів потрібних регіону вишів.

Стандартно структура вишів регіону має включати загальнонауковий регіональний, виші, що готують фахівців соціально необхідних професій, потрібних регіону галузевих навчальних закладів. Зважаючи на те, що в Україні наявні ряди галузевих виробничих, вишів соціально необхідних професій (педагогічних, медичних тощо), мабуть, треба серед однойменних навчальних закладів виділити міжрегіональні провідні (головні). Відповідно їх статус рангово вищий за будь-який інший галузевий, але нижчий за національний загальнонауковий. Можливо, ними серед технічних вишів має стати Київський політехнічний, серед педагогічних — Київський педагогічний університет імені М.І. Драгоманова, серед юридичних — Харківська академія, серед сільськогосподарських — Київська сільськогосподарська академія і т. д. Певні, що робити їх національними галузевими недоцільно, бо вони не визначаються зверху, а функціонально — за наслідками своєї діяльності в оцінці споживачів — підприємств, установ, організацій тощо.

У галузево престижних наявні бакалаврат, магістратура й докторантура. Якщо у спеціалізованій раді галузевого вишу захищають магістерську, то в міжрегіональному провідному — дисертацію на здобуття ученого ступеня доктора філософії. Мабуть, у галузі прикладних наук можливе здобуття ученого ступеня доктора галузевих наук.

В аспекті взаємозв'язку принципів відзначаємо, що галузевий також

пов'язується з соціально рівневим, але тісніше — з регіональним. Галузевий принцип завершує кількісне і якісне структурування вишівської системи у кожному регіоні, що характеризується специфічними умовами, уже складеним виробничим комплексом в умовах ринкової економіки, зберігатимуться ті галузеві виші, які будуть потрібні й ефективно діятимуть. Не останню роль відіграватиме можливість працевлаштування передбачуваної кількості фахівців, яких готуватимуть у них. До речі регіоналізуватиметься навчальний процес в однойменних вишах. Навчальні плани й програми проектуватимуть науково-дослідний інститут (лабораторія вишу), а рекомендуватиме МОН у єдності з відповідним підрозділом Міністерства сільського господарства. Ініціатива ж має належати відповідним регіональним підрозділам влади на місцях.

Висновки і перспективи (Discussion). Усі три принципи названої концепції взаємопов'язані, а виділяються за превалюванням якоїсь однієї чи кількох ознак. Так, соціально-рівневий базується на врахуванні соціально структурованої ієрархії вишів, зумовленої уже сприйнятою соціальною структуралізацією українського суспільства. Українські педагоги знають про наявність у дожовтневій Росії класичних гімназій та класичних університетів для дворян, реальних училищ та технічних інститутів для міщан, духовних семінарій та академій для духовенства. Зрозуміло, названа ієрархія в Росії не постало сама по собі, а була запозичена із Західної Європи. У сучасній Європі, США, інших країнах світу при всій демократичності їх (зокрема в Європейських державах та Північній Америці) виділяються Гарвардський у США, Кембриджський і Оксфордський у Великобританії і т. д. серед численних провінційних університетів тощо. Не всякий американець, зважаючи на свої матеріальні статки й індивідуальні здібності, стане вступати до першого у світовому переліку вишу. Визначаючи принципи структурування системи вишів, припускаємо варіативність його реалізації на будь-якому етапі і в будь-якій ланці. Навіть щодо встановлення статусу національного припускаємо, що його може набути за наслідками функціонування як Київський, так і Львівський, Харківський чи інший університет. Ти більше щодо регіонального загальнонаукового, яким може ставати як виш у регіональному центрі, так і в іншому населеному пункті. З часом має бути подолана радянська практика зосередження вишів у столиці та великих промислових центрах. На особливу увагу у процесі трансформації заслуговує кооперування при підготовці фахівців для різних регіонів. Динаміка демократизації як антипод застиглій бюрократії не стає на перешкоді того, щоб хороший ректор-менеджер після одного-двох термінів керування в одному університеті не був запропонований колективом іншого. Аналогічним також є те, що стандартно визначений регіональний загальнонауковий університет не обов'язково має бути розташований у регіональному центрі чи залишався у такому статусі на завжди. Саме функціональний рівень має бути визначальним. Критерії мають бути обґрунтовані науково-дослідними установами, а використані — МОН. До речі, те ж стосується й визначення міжрегіональних (провідних, головних) галузевих вишів.

Безперечно, що реалізація принципів названої теорії пов'язується реорганізацією науково аналізуючого органу в особі підрозділів АПН та реалізуючого в особі МОН. Запропонована автором теорія трансформації вищої школи допомагає науково обґрунтувати й систему фінансування різних груп вишів.

Список використаних джерел

1. Аршинов В. И., Буданов В. Г. Когнитивные основания синергетики // Синергетическая парадигма. Нелинейное мышление в науке и искусстве. – М.: Прогресс-Традиция, 2002. – С. 67-108.
2. Бех В. П., Малик І. В. Витоки формування проблем вищої школи // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 7. Релігієзнавство. Культурологія. Філософія: Зб. наук. пр. – К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2007. – № 11 (21). – С. 11-17.
3. Бушман І. О. Система освіти як засіб модернізації української культури. – Дис. ... канд. філос. наук: за спеціальністю: 09.00.10; Захищена 24.02.2005. – К.: ІВО АПН України, 2006. – 151 с.
4. Василюк А., Пахоцінський Р., Яковець Н. Сучасні освітні системи: Навчальний посібник. – Ніжин: Редакційно-видавничий відділ НДПУ, 2002. – 139 с.
5. Зеленько О.А. Піднесення рівня функціонування вищої школи України. Її інтеграція у європейську освітню систему [Електронний ресурс] / О.А. Зеленько // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. – Електрон. дані. – 2012. – №22, Ч.1. – С. 26-75. – Режим доступу: [http://nbuv.ua/j-pdf/vlup_2012_22\(1\)_6.pdf](http://nbuv.ua/j-pdf/vlup_2012_22(1)_6.pdf). – Назва з екрана.
6. Зязюн І. А. Концептуальні засади теорії освіти в Україні // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2000. – № 1. – С. 12-13.
7. Кремень В. Без реформи освіти не розбудуємо держави // Педагогічна освіта. –1999. – № 10. (Жовтень). – С. 1.
8. Кремень В. Г. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати. – К.: Просвіта, 2005.

References

1. Arshynov V. Y., Budanov V. H. Kognityvnyye osnovaniya synerhetyky // Synerhetycheskaia paradyhma. Nelyneinoe myshlenye v nauke y yskusstve. – M.: Prohress-Tradytsiya, 2002. – S. 67-108.
2. Bekh V. P., Malyk I. V. Vytoky formuvannia problem vyshchoi shkoly // Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Seriiia 7. Relihiieznnavstvo. Kulturolohiiia. Filosofiia: Zb. nauk. pr. – K.: NPU imeni M. P. Drahomanova, 2007. – № 11 (21). – S. 11-17.
3. Bushman I. O. Systema osvity yak zasib modernizatsii ukrainskoi kultury. – Dys.. ... kand. filos. nauk: za spetsialnistiu: 09.00.10; Zakhyschena 24.02.2005. – K.: IVO APN Ukrainy, 2006. – 151 s.
4. Vasyliuk A., Pakhotsynskiy R., Yakovets N. Suchasni osvitni systemy: Navchalnyi posibnyk. – Nizhyn: Redaktsiino-vydavnychiy viddil NDPU, 2002. – 139 s.
5. Zelenko O.A. Pidnesennia rivnia funktsionuvannia vyshchoi shkoly Ukrainy. Yii intehratsiia u yevropeisku osvitniu systemu [Elektronnyi resurs] / O.A. Zelenko // Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Pedahohichni nauky. – Elektron. dani. – 2012. – №22, Ch.1. – S. 26-75. – Rezhym dostupu: [http://nbuv.ua/j-pdf/vlup_2012_22\(1\)_6.pdf](http://nbuv.ua/j-pdf/vlup_2012_22(1)_6.pdf). – Nazva z ekrana.
6. Ziaziun I. A. Kontseptualni zasady teorii osvity v Ukraini // Pedahohika i psykholohiiia profesiinoi osvity. – 2000. – № 1. – S. 12-13.
7. Kremen V. Bez reformy osvity ne rozbuduiemo derzhavy // Pedahohichna osvita. –1999. – № 10. (Zhovten). – S. 1.
8. Kremen V. H. Osvita i nauka v Ukraini – innovatsiini aspekty. Stratehiia. Realizatsiia. Rezultaty. – K.: Prosvita, 2005.

ПРОБЛЕМА ТРАНСФОРМАЦИИ ВЫСШЕЙ ШКОЛЫ В АСПЕКТЕ ТЕОРИИ СОЦИАЛЬНОЙ ОПТИМИЗАЦИИ

А. А. Зеленко

Аннотация. В статье обосновывается автором теории социальной оптимизации трансформации высшей школы, интегрированной с наукой. Пропагандируемая теория реализуется тремя принципами: социально-уровневым, региональным и отраслевым. Первый обусловлен осознанием гражданами Украины социальной структурализации украинского общества. На его основе различаются элитные и престижные вузы. Прежде всего престижным квалифицируется национальный общенаучный. Среди других вузов он выделяется атестующим характером его выпускников. Социальная значимость этого университета реализуется соответствующим финансированием и высоким уровнем материального обеспечения.

Региональный принцип предполагает выделения десяти-двадцати региональных общенаучных, то есть одного в каждом регионе, а также несколько вузов, готовящих специалистов социально необходимых профессий, и несколько отраслевых промышленных или сельскохозяйственных.

Автор подчеркивает важность связей всех принципов. Определение принципов выделения трех категорий вузов определяет характер их финансирования и материального обеспечения.

Ключевые слова: теория социальной оптимизации; уровневый, региональный, отраслевой принципы.

THE PROBLEM OF HIGH SCHOOL TRANSFORMATION IN THE SOCIAL OPTIMIZATION THEORY

O. A. Zelenko

Abstract. In this essay the author continues the theme of the first and the second part of his book - in order to emphasize the thought that transformation of the structure of the higher schools system of the sovereign Ukraine is one of the most important links of democratization of the state.

The author's concentration on the question of transformation of the higher school directed to the creative potential of the youth, and emphasizing the role of the student subject-object are based on a conscious (realizable) discrimination between the invariable, genetically preconditioned regularities of functioning of animals, subconscious in daily round and art, and conscious in science, socially-modified regularities of interaction of man with the environment.

Thus, we are proposed to implement our educational action with the help of a transformation of the educational sphere, specifically, of the sphere of the higher education. And it is because the author of the book, as well as not a few thinking contemporaries, is conscious, on the one hand, of the long duration of the spontaneous formation of the sovereign Ukraine; on the other hand — of the possibility of restriction of its realization by the period of social entry of the immediate generation, which got an up-to-date higher school education, — because their not much educated parents will not and cannot give in and to make a social agreement with the robbed majority. Otherwise the political ethnos is doomed to liquidation. A State educational ideology and methodology should be worked out which is to be grounded on scientific pedagogics and accepted by a majority of the Ukrainians — from an oligarch to an unskilled worker. The first of them is to be conscious of the fact that he will remain competent only if talented, well-educated and well-motivated workers work for him, while the second will realize that he is not capable

of anything better even under the conditions of a guaranteed unbiased attitude and that he will not be able to earn more money even in a different state.

Keywords: *social optimization theory; level, regional, sectoral guidelines.*

УДК 159.9

ПСИХОЛОГІЧНА ТРАВМА ЯК ЧИННИК САМОДЕСТРУКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ОСОБИСТОСТІ

Б.Б.ІВАНЕНКО, кандидат психологічних наук,
доцент кафедри загальної психології

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

E-mail: bogdanaiv27@gmail.com

Анотація. *Стаття присвячена теоретичному аналізу проблеми психологічної травми та її ролі у виникненні самодеструктивної поведінки особистості. Психологічна травма розглядається під кутом зору її впливу на актуальне самовідчуття та довгострокову поведінку людини. Аналізуються механізми травматичного впливу, особливості вияву травматичного досвіду, окреслюються основні тенденції самодеструктивної поведінки, зумовлені травматичним впливом.*

Ключові слова: *психологічна травма, фіксація, самодеструктивні тенденції поведінки, механізми психіки.*

Актуальність (Introduction). Проблема психологічної травматизації привертає увагу фахівців, оскільки дослідження даного явища є надзвичайно важливим в контексті необхідності збереження психологічного здоров'я особистості. Впродовж життя людини агресивні стресогенні впливи спричиняють психологічну травму. Психотравмуючі події, складні життєві ситуації суттєво порушують базове почуття безпеки, зумовлюють ризик руйнування адаптаційної системи особистості, що призводить до невротизації, зростання конфліктності у соціальних взаєминах. Деякі з таких подій усвідомлюються особистістю як психологічно травмуючі ситуації (техногенні й екологічні катастрофи, війни, суспільні потрясіння, насилля, нещасні випадки тощо), проте інші травми – «родом з дитинства», вони залишаються непоміченими, забутими, витісняються в підсвідомість і невидимо для людини керують, визначають її емоційні стани, вчинки, а нерідко й долю. Небезпека психологічних травм полягає у довготривалості та замаскованості від самої людини її деструктивних наслідків, що призводить до розгортання травматичного досвіду в деструктивних, психологічно й фізично виснажуючих «життєвих програмах», самодеструктивній поведінці. Подолання наслідків психологічних травм потребує своєчасного надання спрямованої психологічної допомоги.

Аналіз останніх досліджень та публікацій (Analysis of recent researches and publications). Дослідження психічної травми бере початок з психоаналітичних розвідок (З.Фрейд, А.Фрейд, Х.Хартман, Б.-Д.Фурст та ін.). Нині травма широко досліджується російськими вченими у межах клінічної психології та психіатрії як джерело психогеній, травматичних неврозів та пос-

© Б. Б. Іваненко, 2016